

תולדות השראת שכינה (יח) / העומדים לפני ה' (חלק ב) – הלויים (2)

לתפקידם מבטאת את העובדה שהלויים נבחרו מתוך בני ישראל כדי לייצג את העם כולו בעבודת המשכן.³

לאחר שעסקנו בהרחבה בחלקו הראשון של השיעור בתפקידי הלויים, נתמקד בחלקו השני במעמדם.

2. והיו לי הלויים

מצד שני, התורה מדגישה כמה וכמה פעמים כי הלויים נלקחו לה' במקום הבכורות. כך נאמר בפירוט רב בציווי על החלפת הבכורות בלויים:

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. וְאֲנִי הִנֵּה לִקְחֹתִי אֶת הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּחַת כָּל בְּכוֹר פֶּטֶר רֶחֶם מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִיוּ לִי הַלְוִיִּם. כִּי לִי כָּל בְּכוֹר בְּיּוֹם הַפֶּתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הִקְדַּשְׁתִּי לִי כָּל בְּכוֹר בְּיִשְׂרָאֵל מֵאֲדָם עַד בְּהֵמָה לִי יְהִיוּ אֲנִי ה'...
וְלִקְחֹתִי אֶת הַלְוִיִּם לִי אֲנִי ה' תַּחַת כָּל בְּכוֹר בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל...

קח את הלויים תחת כל בכור בבני ישראל... והיו לי הלויים אני ה' (ג', יא-יג, מא, מה).

והתורה חוזרת על כך בפרשת כניסת הלויים לעבודה:

... וְהִיוּ לִי הַלְוִיִּם... כִּי נִתְּנִים נִתְּנִים הֵמָּה לִי מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּחַת פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בְּכוֹר כָּל מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִקְחֹתִי אֹתָם לִי. כִּי לִי כָּל בְּכוֹר בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֲדָם וּבְבְהֵמָה בְּיּוֹם הַפֶּתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הִקְדַּשְׁתִּי אֹתָם לִי. וְאָקַח אֶת הַלְוִיִּם תַּחַת כָּל בְּכוֹר בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל (ח', יד-יח).

משמעות ההדגשה החוזרת ונשנית כי הלויים הם לה' מבוארת היטב בכתוב: כשם שהבכורות שייכים לה' בעקבות מכת בכורות (ראה שיעור 6), כך שייכים לו עתה חליפיהם⁴ – הלויים.⁵

3. ונתתה את הלויים לאהרן ולבניו

עד עתה עמדנו על שני צדדים במעמד הלויים: מצד אחד – זיקתם היסודית לבני ישראל, ומצד שני – שייכותם לקב"ה. היבט שלישי של מעמדם הוא נתינתם לאהרן ולבניו, וגם

ג. מעמדם של הלויים

על מעמדם של הלויים ניתן ללמוד מכמה ביטויים החוזרים כמה פעמים בפרשיות העוסקות בהם.¹

1. והבדלת את הלויים מתוך בני ישראל

בכמה מקומות אומרת התורה כי הלויים מובדלים מהעם: "וְהַבְדַּלְתָּ אֶת הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (ח', יח); "בְּעֵת הַהוּא הַבְדִּיל ה' אֶת שֵׁבֶט הַלְוִי" (דברים י', ח). וכך גם אומר משה לקורח ועדתו: "הֲמַעַט מִכֶּם כִּי הַבְדִּיל אֶ-לֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶתְכֶם מֵעֵדֶת יִשְׂרָאֵל" (ט"ז, ט). הבדלה זו מתבטאת בכך שהלויים אינם נפקדים יחד עם בני ישראל (א', מט)² ואינם חונים עמם, אלא הם חונים מסביב למשכן ומבדילים בינו ובין בני ישראל (כפי שנידון בהרחבה בשיעור הקודם).

עם זאת, הכתוב מדגיש לאורך כל הדרך כי הלויים באים "מתוך בני ישראל". כך נאמר כבר בציווי הראשוני על קירובם לעבודה והחלפת הבכורות בהם (ג', ט), והתורה שבה ומזכירה זאת במיננים מחדש לאחר מרד קורח (ח', טו). ברם, הביטוי הבולט ביותר לכך הוא בפרשת טהרת הלויים וכניסתם לתפקידם: הצירוף "מתוך בני ישראל" חוזר שם ארבע פעמים (ח', ג, יד, טז, טז); המעמד נערך בנוכחות כל עדת בני ישראל (שם, ט) ובהשתתפותם הפעילה – "וְסִמְכוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת יָדֵיהֶם עַל הַלְוִיִּם... וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְכָל עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְלוֹיִם כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה לְלוֹיִם כִּן עָשׂוּ לָהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שם, י, ט); וגם בהנפת הלויים על ידי אהרן באותו טקס נאמר שהיא "מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שם, יא).

באותה פרשייה מובא גם הנימוק להדגשה זו: "וְאֶתְּנָה אֶת הַלְוִיִּם נִתְּנִים לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְעַבְדֵי אֶת עֲבַדְתָּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֵהָל מוֹעֵד וּלְכַפֵּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יְהִי בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נֶגֶף בְּגֶשֶׁת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל הַקֹּדֶשׁ" (שם, ט). לאמור: שותפותם המלאה של בני ישראל בהכנסת הלויים

3 ואכן, הפרשייה שבה ומזכירה את בחירת הבכורות והחלפתם בלויים, כלומר: כשם שהבכורות ייצגו את בני ישראל למשפחותיהם, כך (באופן דומה, אך לא זהה) ייצגו אותם מעתה הלויים, וכדברי ספרנו (שם, ט): "לעבוד את עבודת בני ישראל באהל מועד – לעבוד אותה העבודה שהיתה ראויה לבכוריהם".

4 פרשת פדיון 273 הבכורות העודפים על הלויים מוכיחה מעל כל ספק כי הלויים הנם חליפין ממשיים ללויים, אחד כנגד אחד.

5 אמנם יש כאן גם נקודת שוני: בעוד שהבכורות קדושים בקדושת פטר רחם, ביחס ללויים אין מופיע מושג הקדושה, כלומר, הלויים שייכים לה', אך אין בהם קדושה עצמית מיוחדת (במובן זה שונים הלויים גם מהכהנים, ובע"ה נרחיב על כך בשיעור הבא).

1 ובפרט בשלוש פרשיות בספר במדבר: בציווי הראשון על קירוב הלויים לעבודה והחלפת הבכורות בהם (פרק ג'), בציווי על טהרתם ומיננים לתפקידם (ח', ה-כב), ובדברי ה' לאהרן לאחר מרד קורח (ח', א-ז). כמו בשיעור הקודם, גם בשיעור זה ההפניות לפסוקים מן המקרא הנזכרים בספר במדבר, אלא אם צוין אחרת.

2 לא עסקנו כאן בעניינם של שני מפקדי הלויים (ג', יד-לט; פרק ד'). את ההבדלים בין המפקדים ביאר יפה יידינו הרב תמיר גרנות בשיעורו בבית המדרש הווירטואלי לפרשת נשא ה'תשס"ז "מפקד הלויים ובחירת הלויים": המפקד בפרק ג', מבן חודש ומעלה, נועד לקבוע את מעמדם המיוחד של הלויים כמחליפי הבכורות, בעוד שהמפקד בפרק ד', מבן שלשים שנה ומעלה, הנו חלק מארגון המחנה, והוא המשך למפקד העם.

הדבר מבואר בפרשת כניסת הלויים לתפקידם:

כי נתנים נתנים הַמָּה לִי מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּחַת פְּטֶרֶת כָּל רֶחֶם בְּכוֹר כָּל מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְקַחְתִּי אֹתָם לִי. כִּי לִי כָּל בְּכוֹר בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶדְם וּבְבִהֶמָּה בְּיוֹם הַפְּתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הַקְּדָשְׁתִּי אֹתָם לִי. וְאָקַח אֶת הַלְוִיִּם תַּחַת כָּל בְּכוֹר בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל. וְאֵתְנָה אֶת הַלְוִיִּם נְתָנִים לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.^(ח', טו-יט)

כלומר: הקב"ה לקח לו את הלויים מתוך בני ישראל תחת הבכורות; ואחר שלקחם לו, חזר ונתנם לכהנים.⁸

כמובן, השלבים השונים בתהליך אינם מוציאים זה מיד זה, אלא הם בנויים נדבך על גבי נדבך: הבדלת הלויים לה' מתוך בני ישראל אינה מנתקת אותם מן העם, אלא הופכת אותם לקבוצה נבחרת, המייצגת את שאר העם; ונתינתם לאהרן אינה מפקיעה אותם מרשות ה', אלא היא הביטוי המעשי לשייכותם לו. מדובר אפוא בשלושה מרכיבים משלימים במעמדם של הלויים, וכפי שאומר ה' לאהרן:

וְאֲנִי הִנֵּה לְקַחְתִּי אֶת אַחֲיֶכֶם הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכֶם מִתְּנָה נְתָנִים לָהּ.^(ח', י)

מורכבות זו בזהות הלויים מתבטאת כמובן בעבודתם. הם מצווים לשמור בעת ובעונה אחת "את משמרתו [של אהרן הכהן] ואת משמרת כל העדה"^(ג', יז) – יש בהם צד של פנים (משמרת אהרן ובניו) וצד של חוץ (משמרת בני ישראל): בחנייתם סביב המשכן הם חוצצים בינו ובין בני ישראל,⁹ אך הם גם המחברים את בני ישראל למשכן ומייצגים אותם בו; הם משרתים את הכהנים בעבודות המשכן החיצוניות, אך אין בהם קדושה עצמית, ועל כן אסורים גם הם לקרב אל כלי הקודש ואל המזבח, ואין הם משתתפים בעיקר עבודת המשכן. מעמדם המורכב של הלויים – היותם הנציגים של עם ישראל בתוך הקודש פנימה – מציב אותם ב'מעטפת' של המשכן: הם חלק מן המשכן, אך הם מצויים בצדו החיצוני – בנקודת החיבור בין העם שמחוץ למשכן לבין לב המשכן, שהוא מקומם של הכהנים.¹⁰

8 דגם זה – שדבר ניתן לה', ואז נתנו לה' לכהנים – מוכר גם ממקומות אחרים. דוגמה בולטת לכך היא מתנות הכהונה (הנזכרות אף הן בציווי לאהרן לאחר מרד קורח): "זֶה יְהִי לְךָ מִקְדָּשׁ הַקְּדָשִׁים מִן הָאֵשׁ כָּל קְרָבָנָם לְכָל מִנְחָתָם וּלְכָל חֲטָאתָם וּלְכָל אֲשָׁמָם אֲשֶׁר יִשְׂבוּ לִי – קֹדֶשׁ קְדָשִׁים לְךָ הוּא וּלְבָנָיִךָ... כָּל חֶלֶב יִצְהָר וְכָל חֶלֶב תִּירוֹשׁ וְדָגָן רֵאשִׁיתָם אֲשֶׁר יִתְּנוּ לָהּ – לְךָ נִתְּתִים. בַּכּוֹרֵי כָּל אֲשֶׁר בְּאַרְצָם אֲשֶׁר יִבְיֵאוּ לָהּ – לְךָ יִהְיֶה" (ח', ט, יב-יג; ועוד שם בפרשה). וכפי שניסחו זאת חז"ל: "שאינו מתנות כהונה, דכי קא זכו – משלחן גבוה קא זכו" (בבא קמא יג ע"א, ובלשון דומה במקומות נוספים בש"ס).

9 החציצה גופה מכוונת הן כלפי פנים הן כלפי חוץ. כלפי פנים, יש לשמור על הקודש מהנזקים האפשריים במגע מתמיד עם החול (טומאה, מעילה, זלזול). כלפי חוץ, יש להגן על החול מפני התוצאות ההרסניות של מגע בלתי-מבוקר עם הקודש – "ולא יִהְיֶה קֶצֶף עַל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (א', ג) (וראה בשיעור הקודם).

10 בדברינו כאן הדגשנו את הרצף וההמשכיות בין לקיחת הלויים לה' מתוך בני ישראל לבין נתינתם לאהרן ולבניו. נציין כי במאמרו הנזכר בהערה 2 עומד הרב תמיר גרנות דווקא על ההבדלים בין שני התהליכים. הוא רואה בתהליכים אלו ביטוי לשתי בחירות שונות של בני לוי – בחירתם

על כך חוזרת התורה כמה פעמים. כך נאמר כבר בציווי הראשון על לקיחת הלויים:⁶

הַקָּרֵב אֶת מִטָּה לְוִי וְהַעֲמַדְתָּ אֹתוֹ לְפָנַי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְשָׂרְתוּ אֹתוֹ. וְשָׂמְרוּ אֶת מִשְׁמֶרְתוֹ וְאֶת מִשְׁמֶרֶת כָּל הָעֵדָה לְפָנַי אֲהֵל מוֹעֵד לְעִבְדָּתְךָ אֶת עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן... וְנִתְּנָה אֶת הַלְוִיִּם לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו נְתוּנִים נְתוּנִים הַמָּה לֹא מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.^(ג', יט-ו)

בדומה לשני ההיבטים הקודמים שנידונו במעמדם של הלויים – היותם מתוך בני ישראל והיותם לה' – תופסת גם הנתינה לכהנים מקום מרכזי בתהליך טהרתם וכניסתם לעבודה:

וְהִנֵּף אַהֲרֹן אֶת הַלְוִיִּם תְּנוּפָה לְפָנַי ה' מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל... וְהַעֲמַדְתָּ אֶת הַלְוִיִּם לְפָנַי אַהֲרֹן וּלְפָנַי בְּנֵי וְהִנַּפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה לָהּ...^(ג', יט-ו)

וַיַּעַשׂ מִשָּׁה וְאַהֲרֹן וְכָל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְלוֹיִם כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה לְלוֹיִם... וַיִּנָּף אַהֲרֹן אֹתָם תְּנוּפָה לְפָנַי ה' וַיִּכְפַּר עֲלֵיהֶם אַהֲרֹן לְטַהֲרֵם. וְאַחֲרֵי כֵן בָּאוּ הַלְוִיִּם לְעִבְדָּתְךָ אֶת עֲבֹדְתָם בְּאֵהֶל מוֹעֵד לְפָנַי אַהֲרֹן וּלְפָנַי בְּנֵי כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה עַל הַלְוִיִּם כִּן עָשׂוּ לָהֶם.^(ח', יא-יג, כ-כב)

והקב"ה מנמק שוב: "ואתנה את הלויים נתנים לאהרן ולבניו"^(שם, יט).

גם על היבט זה חוזרת התורה לאחר מרד קורח:

וְגַם אֶת אַחִיךָ מִטָּה לְוִי שִׁבְטֵ אֲבִיךָ הַקָּרֵב אֹתְךָ וְלוֹו עֲלֶיךָ וְיִשְׂרְתוּךָ... וְשָׂמְרוּ מִשְׁמֶרְתְּךָ וּמִשְׁמֶרֶת כָּל הָאֲהֵל אַךְ אֵל כָּל פְּלִי הַקְּדָשׁ וְאֵל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִקְרְבוּ וְלֹא יִמְתּוּ גַם הֵם גַּם אִתָּם. וְנָלוּ עֲלֶיךָ וְשָׂמְרוּ אֶת מִשְׁמֶרֶת אֲהֵל מוֹעֵד... וְאֲנִי הִנֵּה לְקַחְתִּי אֶת אַחֲיֶכֶם הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכֶם מִתְּנָה נְתָנִים לָהּ לְעִבְדָּתְךָ אֶת עֲבֹדַת אֲהֵל מוֹעֵד.^(ח', יא-יג, כ-כב)

זהו התיאור המפורט ביותר בתורה של תפקידי הלויים מכוח היותם נתונים לכהנים: הם נלווים לכהנים ומשרתים אותם – כלומר, מסייעים לכהנים בניהול השוטף של עבודת המשכן (אך לא בעבודת הקרבנות ובעבודת הקודש עצמן); והם שומרים את משמרתם של הכהנים – כלומר, שותפים להם בשמירת המשכן.⁷

4. מתוך בני ישראל לכם מתנה נתנים לה'

למדנו עד כה על שלושה היבטים במעמדם של הלויים: מצד אחד, הם מייצגים את בני ישראל; מצד שני, הם שייכים לה'; ומצד שלישי – הם נתונים לאהרן ובניו הכהנים. מה היחס בין שלושת ההיבטים?

6 הפרשייה בא', מח-נג עוסקת בתפקידם של הלויים בתוך המבנה של מחנה ישראל (כפי שבואר בשיעור הקודם), אך אין בה עדיין ציווי מפורש להקריב את הלויים לעבודתם.

7 וכבר עמדנו בחלקו הראשון של השיעור על היישום המעשי הפרטני של ניסוחים עקרוניים אלו.

ולקחו פר בן בקר – והוא עולה... והוא קרבן צבור בעבודה זרה.¹²

ופר שני [בן בקר תקח לחטאת]... ואומר אני שהוראת שעה היתה, ששעיר היה להם להביא לחטאת עבודה זרה עם פר העולה.¹³

קרבתות הלוויים ביום כניסתם לעבודה הם, אם כן, ביטוי נוסף של כפרה על חטא העגל במעמד זה.

סמיכה

לאחר הכנת הקרבנות מצטווה משה:

(ט) וְהִקְרַבְתָּ אֶת הַלְוִיִּם לִפְנֵי אֱהֱל מוֹעֵד וְהִקְהַלְתָּ אֶת כָּל עֵדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

זהו אפוא מעמד פומבי, הנערך בנוכחות כל עדת בני ישראל; ואף בכך יש דמיון ליום השמיני, שגם בו קרבה כל העדה אל פתח אוהל מועד לאחר הכנת הקרבנות (ויקרא ט, ב-ה). העם גם נוטל תפקיד פעיל בטקס:

(י) וְהִקְרַבְתָּ אֶת הַלְוִיִּם לִפְנֵי ה' וְסִמְכוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת יְדֵיהֶם עַל הַלְוִיִּם:

מה טיבה של סמיכה זו? על דרך הפשט, עניינה החלפה והעברה: בסמיכת ידיהם על הלוויים מורים בני ישראל כי מעתה ישמשו הלוויים במקומם בעבודת המשכן וייצגו אותם בה. הדבר מוחשי ביותר על פי פירוש חזקוני:

וסמכו בני ישראל, הם הבכורות שבישראל שהלויים נתנו כפרה תחתיהם, וכל בכור סומך על שלו.

אך אין ספק כי זו משמעותה הפשוטה של הסמיכה גם אם נבין כי הסומכים הם נציגי העדה, ולא הבכורות ממש.

ברם, רש"י פירש כי זוהי סמיכה של קרבן:¹⁴ "לפי שהלויים נתונים קרבן כפרה תחתיהם, יבואו ויעמדו על קרבנם ויסמכו ידיהם עליהם". ומבאר המהר"ל בגור אריה על אתר:

הלוויים ניתנו בעד ישראל לפי שישראל שלחו הבכורות שלהם לעבוד העגל, לכך עתה שלחו ישראל הלוויים לעבוד ה'... כי הלוויים הם קרבן כפרה של ישראל... והלוויים תחת הבכורות בעצמם, ולפיכך הוצרכו לעמוד ישראל על קרבניהם.

12 וביתר הרחבה בחזקוני: "ולקחו פר בן בקר – לחנכת עבודתם. דבר אחר: ולקחו פר בן בקר, לפי שהבכורות עבדו עבודת כוכבים בהוראת אחרים במעשה העגל, כדכתיב 'ויאמרו אלה אלהיך ישראל' (שמות ל"ב, ד), ומצינו שהצבור מביאין פר לעולה בהעלם דבר של צבור, כדכתיב 'והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה' וגו' (במדבר ט"ו, כד)".

13 אמנם חזקוני, בניגוד לרש"י, טוען כי הפר השני לא בא על עבודה זרה, אלא "בו מלאו ידי הלוויים, והיה מלואים". והוא מוסיף כי הבאת פר לחטאת, ולא שעיר, נועדה להדגיש שקרבן זה אינו בא על חטא העגל: "חלק הכתוב להם ללוויים כבוד שלא הביאו שעיר לחטאת, שאילו כך היה נראה שעל כפרת עבודת כוכבים בא, והם לא נכשלו בה".

14 אמנם גם סמיכה על קרבן משמעה בעצם החלפה והמרה: המקריב מורה כי הבהמה היא תחתיו, וכל מה שיעשה לה, ראוי היה שיעשה לו (ראה רמב"ן ויקרא א', ט). אך מכל מקום, ברור כי הפירוש שזוהי סמיכה על קרבן מעניק לה משמעות ספציפית יותר, ויוצק תוכן חדש לתפקידם של הלוויים בתהליך כולו.

ד. טהרת הלוויים והכנסתם לעבודה

במהלך השיעור למדנו רבות על מעמדם של הלוויים מטקס טהרתם וכניסתם לעבודה. נסיים אפוא את דיוננו בעבודת הלוויים בעיון קצר בתהליך זה, המתואר במדבר ח', ה-כב.

טהרה

השלב הראשון בתהליך הוא טהרת הלוויים, הכוללת שלוש פעולות:

(ה) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ו) קַח אֶת הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְטַהַרְתָּ אֹתָם: (ז) וְכֹה תַעֲשֶׂה לָהֶם לְטַהָרְתָּם (1) הַזֶּה עֲלֵיהֶם מִי חֲטָאת (2) וְהִעֲבִירוּ תַעַר עַל כָּל בָּשָׂרָם (3) וְכַבְּסוּ בַגְדֵיהֶם וְהִטְהֵרוּ (ח', ה-ז).

שתיים מן הפעולות – הזאת מי חטאת וכיבוס הבגדים – מוכרות לנו היטב מן הטהרה מטומאת מת (ראה ט, יז-ט),¹¹ והן נועדו אפוא למלא את הצורך בטהרת הלוויים מטומאה זו, וכפי שכתב חזקוני:

לפי שמכאן ואילך מוטל עליהם להוריד ולהקים את המשכן הוצרכו הזאת שלישי ושביעי, שהרי אי אפשר שלא נטמאו במת לשעבר.

את גילוח כל הגוף, לעומת זאת, מצינו רק במקום אחד נוסף: טהרת המצורע (ויקרא י"ד, ח-ט). וכך ביאר זאת רש"י:

מצאתי בדברי רבי משה הדרשן: לפי שנתנו כפרה על הבכורות שעבדו עבודה זרה, והיא קרויה זבחי מתים (תהילים ק"ו, כח), והמצורע קרוי מת (במדבר י"ב, יב), הזקיקם תגלחת כמצורעים.

מדרש זה הנו חלק ממסכת פירושים ומדרשים הסובבים כולם על ההבנה הרווחת, לפיה הוחלפו הבכורות בלוויים בעקבות חטאם בחטא העגל, והלוויים אף כיפרו על חטא זה בפדותם את הבכורות (כפי שנידון בהרחבה בשיעור 6).

קרבתות

כעת מצויים הלוויים להכין שני פרים, שיוקרבו בהמשך לחטאת ולעולה:

(ח) וְלָקְחוּ פֶרֶךְ בֶּן בָּקָר וּמִנְחָתוֹ סֹלֶת בָּלוּלָה בְשֶׁמֶן וּפֶר שְׁנַי בְּנֵי בָקָר תִּקַּח לְחֲטָאת... (יב) וְהַלְוִיִּם יְסִמְכוּ אֶת יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ הַפְּרִים וַעֲשֶׂה אֶת הָאֶחָד חֲטָאת וְאֶת הָאֶחָד עֹלָה לַה' לְכַפֵּר עַל הַלְוִיִּם:

מה טיבם של פרים אלו, ועל מה באו לכפר? אי אפשר שלא להיזכר בעגל העולה ובעגל החטאת של קרבנות היום השמיני, שבאו לכפר על חטא העגל (ראה על כך בהרחבה בשיעור 26 לשנת ה'תשס"ז). וכן פירש רש"י גם כאן:

למשרתי הכוהנים, ובחירה עצמאית שלהם לה' – וקושר את המעמד הכפול הזה של הלוויים לשני מפקדיהם.

11 במילה "והטהרו" הכוונה אולי לטבילה, שאף היא חלק מרצף הפעולות של טהרת טמא מת (שם), וייתכן שכך משמע בחזקוני על אתר. וראב"ע פירש: "וכבסו בגדיהם – ואחר כן יהיו טהורים בטהרם במי חטאת".

הַלְוִיִּם לְעִבְדָּא אֶת אֱהָל מוֹעֵד, כְּלוּמַר, לְאַחַר שְׁנֵי שָׁנָה כִּי הִטְקָה כִּבְרַת הַסְּתִיִּים; וְאִם כֵּן נֹאמַר "וְהִנֵּפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה". בְּבִיצוּעַ, לְעוֹמֵת זֹאת, מִתּוֹאֲרֵת הַנֶּפֶס אַחַת בְּלִבְד, שְׁאוּתָה עוֹשֶׂה אֶהְרֵן (פֶּס' כֵּא). לְפִנֵּינוּ, אִם כֵּן, שְׁתֵּי שְׁאוּלוֹת בְּעֵצִים: כִּמְהַ תְּנוּפוֹת הֵיוּ? וּמִי עֹשֶׂה אוֹתָן – הֵאֵם אֶהְרֵן בְּלִבְד, אוֹ שְׁמֵא גַם מִשָּׁה?

רש"י (לפס' יא) פירש כי שלוש התנופות הן כנגד שלושת בתי האב של הלוויים:

שלוש תנופות נאמרו בפרשה זו. הראשונה לבני קהת, לכך נאמר במ' זהו לעבוד את עבודת ה', לפי שעבודת קדש הקדשים עליהם הארון והשלחן וגו'. השנייה לבני גרשון, לכך נאמר במ' תנופה לה', שאף עליהם היתה עבודת הקודש יריעות וקרסים הנראים בבית קדש הקדשים. והשלישית לבני מררי.

משמע מדבריו שאכן היו בפועל שלוש תנופות נפרדות, תנופה לכל בית אב. ואין לתמוה על כך שבביצוע מתוארת רק תנופה אחת, שהרי סוף סוף, כל אחד מבתי האב הונף רק פעם אחת. רש"י אינו מתייחס לבעיית זהות המניף, אך הוא יוכל ליישבה בנקל כפי שיישב אותה ראב"ע (לפס' יג טו): "והנפת – בצווי", כלומר, במילה "והנפת" אין הכוונה שמשו עצמו יניף, אלא שיצווה על אהרן להניף.¹⁷

רש"י הירש, כפי שראינו, מסביר כי התנופה היא "ביטוי של הקדשה יעידה והפניה" לה', ובהתאם לכך הוא מבאר את שלוש התנופות כך:

בשלוש הקדשות מתחנכים הלוויים לעבודתם והן מתבארות בפסוקים טז-יט: ישראל מקדיש אותם לה', ה' מקדיש אותם לאהרן, אהרן ובניו מקדישים אותם לעבודת המקדש. נמצאת אומר: בשם ה', בשם האומה ובשם אהרן תופסים הלוויים את מעמדם וממלאים את תפקידם; ושלוש הבחינות האלה של תפקידם מובאות לתודעתם על ידי שלוש התנופות. כאן תחילת מסירת הלוויים מישראל אל ה': והניף וגו' לפני ה' מאת בני ישראל והיו לעבד את עבדת ה'.

על פי דרכנו במחצית הראשונה של השיעור, נוכל להציע פירוש דומה, ולפיו שלוש התנופות הן כנגד שלושת ההיבטים במעמד של הלוויים: התנופה שבפס' יא היא כנגד נתינת הלוויים לאהרן ובניו, ועל כן המניף הוא אהרן; בפס' יג מדובר על "תנופה לה'", כלומר, זוהי תנופה כנגד לקיחת הלוויים לה', ומשה מצטווה לעשותה כנציג השכינה; ואילו התנופה שבפס' טו – הסמוך מלפניו לציווי "והבדלת את הלוויים מתוך בני ישראל" (פס' יד), ומאחריו לנימוק כי "נתנים נתנים המה לי מתוך בני ישראל" (פס' טז) – היא כנגד לקיחתם מתוך בני ישראל, ואותה נאמר למשה לעשות בתורת נציגם של בני ישראל.

בכך ממשיך רש"י בקו שהנחה אותו לאורך ביאורו לפרשה עד כה, לפיו נועד התהליך כולו לכפר על חטאים של בני ישראל בעגל, עד כדי כך שהלוויים עצמם הם, באופן סמלי, קרבן כפרתם של ישראל.

תנופה

לאחר הסמיכה על הלוויים, יש להניח לפני ה'. הציווי על כך חוזר בפרשייה שלוש פעמים, השזורות בציוויים על המעשים המשלימים את התהליך – סמיכת הלוויים על קרבנם, הקרבת הקרבנות, העמדת הלוויים לפני אהרן ובניו והבאתם לעבוד את עבודת אוהל מועד:

(יא) וְהִנִּיף אֶהְרֵן אֶת הַלְוִיִּם תְּנוּפָה לְפָנֵי ה' מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לְעִבְדֵי אֶת עֲבֹדַת ה': (יב) וְהַלְוִיִּם יִסְמְכוּ אֶת יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ הַפָּרִים וְעֲשֶׂה אֶת הָאֶחָד חֲטָאת וְאֶת הָאֶחָד עֹלָה לְה' לְכַפֵּר עַל הַלְוִיִּם: (יג) וְהִעֲמַדְתָּ אֶת הַלְוִיִּם לְפָנֵי אֶהְרֵן וּלְפָנֵי בְנָיו וְהִנֵּפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה לְה': (יד) וְהִבְדַּלְתָּ אֶת הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם: (טו) וְאַחֲרֵי כֵן יָבִאוּ הַלְוִיִּם לְעִבְדָּא אֶת אֱהָל מוֹעֵד וְטַהַרְתָּ אֹתָם וְהִנֵּפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה:

מה משמעות ההנפה, ומדוע חוזר עליה הכתוב שלוש פעמים? רש"י פירש (פס' יא), על פי דרכו, כי הלוויים מונפים כקרבן: "והניף אהרן את הלוויים תנופה – כדרך שאשם מצורע טעון תנופה ח". על דרך הפשט נראה פירושו של רש"י הירש (שם), כי התנופה היא "ביטוי של הקדשה" יעידה והפניה" לקב"ה.¹⁶

לאחר פסוקים אלו מופיע ההסבר לתהליך כולו – לקיחת הלוויים במקום הבכורות ונתינתם לכוהנים (פס' טז-יט) – שעליו עמדנו בחלקו הקודם של השיעור. והפרשייה מסתיימת בתיאור הביצוע של הטקס:

(כ) וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְכָל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְלוֹוִיִּם כְּכָל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה לְלוֹוִיִּם כֵּן עָשׂוּ לָהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (כא) וַיִּתְחַטְּאוּ הַלְוִיִּם וַיִּכְבְּסוּ בְּגָדֵיהֶם וַיִּנְהֹף אֶהְרֵן אֹתָם תְּנוּפָה לְפָנֵי ה' וַיִּכְפֹּר עֲלֵיהֶם אֶהְרֵן לְטַהֲרֵם: (כב) וְאַחֲרֵי כֵן יָבִאוּ הַלְוִיִּם לְעִבְדָּא אֶת עֲבֹדַתָּם בְּאֱהָל מוֹעֵד לְפָנֵי אֶהְרֵן וּלְפָנֵי בְנָיו כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה עַל הַלְוִיִּם כֵּן עָשׂוּ לָהֶם:

ברצוננו להתעכב כאן על נקודה אחת במהלך הביצוע: כיצד נעשתה בפועל הנפת הלוויים?

לעיל ראינו, כי הציווי על הנפת הלוויים חוזר שלוש פעמים. בפעם הראשונה (פס' יא) מצטווה אהרן להניחם לאחר סמיכת בני ישראל עליהם. בפעם השנייה (פס' יג), לאחר סמיכת הלוויים את ידיהם על ראש קרבנותיהם, מצטווה משה להעמידם לפני אהרן ובניו ונאמר לו "והנפת אתם תנופה לה" – ומשמע כי משה הוא שצריך להניף. הפעם השלישית (פס' טו) באה לאחר המילים "וְאַחֲרֵי כֵן יָבִאוּ

17 ראייתו של ראב"ע מפס' יב, שם נאמר למשה "וְעֲשֶׂה אֶת הָאֶחָד חֲטָאת וְאֶת הָאֶחָד עֹלָה לְה'" – וברור כי אין הכוונה שמשו עצמו יקריב את הפרים, אלא שעליו לומר לכוהנים לעשות זאת.

15 המונח "הקדשה" בא כאן בהשאלה בלבד, ראה הערה 5.

16 ושוב: מובן כי גם הנפת קרבן משמעה הפניה והכוונה לה; אבל פירוש הנפת הלוויים כהנפת קרבן נותנת לה משמעות מסוימת יותר.

עד כה ראינו דעות הגורסות כי אכן היו שלוש תנופות. בכיוון אחר הלכו אברבנאל והמלבי"ם על אתר. לדעתם, היו רק שתי תנופות – תנופה על ידי אהרן ותנופה על ידי משה – אך התנופה הנזכרת בפס' טו היא חזרה וסיכום של האמור קודם לכן.

בהבנת טיבן של שתי התנופות הלכו מפרשים אלו בכיוונים דומים, אך לא זהים. המלבי"ם כותב כי שתי התנופות מייצגות את שני השלבים בתהליך המהותי של בחירת הלוויים: התנופה בפס' יא מייצגת את לקיחת הלוויים 'לה' במקום הבכורות, ואותה עושה אהרן; ואילו התנופה שבפס' יג מסמלת את נתינתם לכוהנים, ועל כן יש להעמידם קודם עשייתה "לפני אהרן ולפני בניו", ומי שמבצע אותה הוא משה, שהרי הלוויים צריכים להינתן לאהרן על ידי מישהו אחר, ואין הוא יכול לתתם לעצמו.

באברבנאל הניסוח שונה מעט. לדבריו, שתי התנופות הן כנגד שני שעבודים שונים החלים על הלוויים: התנופה הראשונה היא כנגד שעבוד הלוויים למשכן ולעבודתו, וכאן מניף אותם אהרן, כנציג המשכן; ואילו התנופה השנייה היא כנגד שעבודם לכוהנים, ואותה עושה משה מן הטעם שהוסבר לעיל.

אשר לבעיית היחס בין הציווי על התנופות לבין תיאור הביצוע – שתנופת אהרן כתובה בביצוע במפורש ("וינף אהרן אתם תנופה לפני ה'", פס' כא), אך תנופת משה אינה מוזכרת – אברבנאל מסביר כי תנופה זו רמוזה במילים "פאשר צוה ה' את משה על הלוים כן עשו להם" (פס' כב), כלומר: שתי התנופות אכן מופיעות גם בתיאור הביצוע.

שני חלקיו של שיעור זה עסקו בבחירת הלוויים ובעבודתם. בחנו את עיתוי הבחירה, את תפקידי הלוויים, את מעמדם ואת תהליך טהרתם וכניסתם לעבודה.

השיעור הבא יעסוק בע"ה בבחירת הכוהנים ובהשוואה בין הכוהנים והלוויים.

* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב יצחק לוי, תשס"ח *
* עורך: בעז קלוש *

* בית המדרש הווירטואלי שליח ישיבת הר עציון *
* האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *
* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
* *
* משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
* דוא"ל: office@etzion.org.il *
